

Νίκος Ὀρφανίδης

Σχόλια στὴν παπαδιαμαντικὴ λογοτεχνία τῶν Χριστουγέννων Ἡ ἐκκλησία ὡς καταφύγιο καὶ σκέπη καὶ θαλπωρὴ

1. Εἰσαγωγικὸ

Καθὼς προσεγγίζουμε τὴν παπαδιαμαντικὴ λογοτεχνία τῶν Χριστουγέννων, ἔχουμε ὀλοένα καὶ περισσότερο τὴν αἴσθησι πὼς ἐκεῖνο ποῦ διαπερνᾷ τὴ θεματικὴ τῆς εἶναι ἡ μεταμέλεια καὶ ἡ μεταστροφή τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ συνακόλουθη σωτηρία. Ἡ εἴσοδος στὸν τόπο τοῦ φωτός. Ἡ ἀνάδειξη τῆς Ἐκκλησίας ὡς καταφυγίου καὶ σκέπης καὶ ἀνάπαυσης ὅλων τῶν ναυαγισμένων καὶ σπαρασσομένων ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ τὰ πάθη τοῦ βίου ἀνθρώπων. Ὁ Παπαδιαμάντης προσεγγίζει τρυφερὰ καὶ ἀπαλὰ καὶ μὲ ἀγάπη, τὶς ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων, ἕναν σπαρασσόμενο κόσμο, ποῦ διαπερνᾷ τὰ ἀφηγηματικὰ του τοπία. Εἶναι ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος τῆς δοκιμασίας καὶ τῶν παθῶν, ὁ κόσμος τῆς ξενιτείας ἀλλὰ καὶ τῆς πείνας καὶ τῆς πείνας καὶ τῆς ὀρφάνιας. Εἶναι ὁ κόσμος τῆς καθημερινῆς στέρησης καὶ τῆς περιπέτειας καὶ τῆς δυσκολίας. Οἱ χαροκαμένες μητέρες. Τὰ ὀρφανά. Οἱ γριεὲς ποῦ θητεύουν πενθοφοροῦσες μέσα στὸν κόσμο καὶ μεγαλώνουν καρτερικῶς τὰ ἐγγόνια τους. Ὁ πληθυσμὸς τῶν χαροκαμένων γυναικῶν. Οἱ θαλασσοδαρμένοι. Οἱ ξενιτεμένοι ἀδελφοί μας. Οἱ ναυαγισμένοι τοῦ κόσμου τούτου. Οἱ ἀσωτεύοντες καὶ καταστρέφοντες τὸν βίον.

Ἐξαίφνης, μέσα ἀπὸ ὅλο αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνωμένων καὶ σπαρασσομένων ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία καὶ τὴ στέρηση ἀνθρώπων, μέσα ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τοὺς καημοὺς τοῦ κόσμου τούτου, μέσα ἀπὸ τὸν τόπο τῆς ἐνήδονης καὶ κατασπαραγμένης καὶ διαλυμένης ζωῆς μας, ἀναδεικνύει καὶ προβάλλει καὶ ἀποκαλύπτει ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης τὴ μοναδικὴ δυνατότητα ἀπόδρασης καὶ διαφυγῆς καὶ σωτηρίας καὶ λύτρωσης ὅλων ἡμῶν, ποῦ εἶναι ὁ Χριστός. Γιατὶ ὁ Χριστὸς εἶναι, κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸ λόγο, πέραν τῶν ἄλλων «ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσῃ μακρὰν.» Ἡ χαρὰ πάντων ἡμῶν. Τὸ τελευταῖο μας καταφύγιο. Ἡ σκέπη καὶ ἡ προστασία μας. Ἡ πρώτη καὶ ὑστερὴν ἡμῶν ἀγάπη.

Ὁρίζοντα ἀναφορᾶς αὐτῆς τῆς προσδοκώμενης σωτηρίας ἀποτελεῖ τὸ μείζον γεγονός τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου. Τῆς εἰσόδου στὸν τόπο τῆς ἱστορίας τοῦ

Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ταπεινότητι καὶ πενία, στὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ. Τὰ Χριστοῦγεννα. Ἡ δεσπόζουσα, δηλαδή, εὐσπλαχνία. Ἡ εὐδοκία τοῦ Θεοῦ.

Ὅλα πλέον καθίστανται λαμπερά. Φωτεινά. Μέσα ἀπὸ τὰ παπαδιαμαντικά Χριστουγενιάτικα διηγήματα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, προβάλλει ὁ τόπος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ μυστικὸς τόπος τῆς ἁγιασμένης Του, ἄκτιστης Ἐκκλησίας. Εἶναι οἱ ναοί, πὺν μὲ τὸ φῶς τους, ἄλλοτε ἀπαλὸ καὶ διακριτικὸ, μὲ τὸ ἀκοίμητο καντήλι πὺν φωτίζει οἰκτιρόμῶνως τὰ σκότη, κι ἄλλοτε ἑορταστικὸ καὶ χαρμόσυνο καὶ πανηγυρικὸ, μὲ τοὺς πολυελαίους, μᾶς ὑποδέχονται καὶ μᾶς ἀναπαύουν καὶ μᾶς λυτρώνουν. Παίρνουν ἀπὸ πάνω μας ὅλη τὴν ἀγωνία καὶ τὸν πόνο καὶ τὴ θλίψη καὶ τὸν καημό.

Εἶναι, ἀκόμα, μαζὶ μὲ τὴν Ἐκκλησία, ἡ κοινότητα, πὺν μᾶς ὑποδέχεται καὶ αὐτὴ καὶ μᾶς φροντίζει, καθὼς κοινωνοῦμε ὅλοι μαζὶ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι, τέλος, ἡ πατρίδα μας, ὁ οἰκεῖος τόπος, πὺν συνοδεύει τὶς μνημῆες μας καὶ τὴν ζωὴ μας, ὅπου κι ἂν εἴμαστε, καὶ μᾶς καλεῖ σὲ μεταστροφή καὶ ἐπιστροφή. Μὴ ξεχνᾶμε πῶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάντοτε ἕνας νοσταλγός. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπιθυμεῖ ἐμμόνως καὶ ἐπιμόνως τὸ νόστο. Καὶ ὁ νόστος εἶναι ἡ ἐπιστροφή στὸν οἰκεῖο τόπο. Πὺν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ στοργὴ καὶ ἡ ἀγκάλη τοῦ Χριστοῦ. Στὴν ἀγκάλη τοῦ Θεοῦ Πατρὸς πάντοτε ἐπιστρέφουμε, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴ μοναδικὴ ἐκείνη παραβολὴ τοῦ Κυρίου, αὐτὴν τοῦ «Ἀσώτου υἱοῦ», μὲ τὸν στοργικὸ Πατέρα, πὺν εἶναι ὁ Θεὸς μας.

Στὴν ἀγκάλη αὐτὴ δὲν ἐπιστρέφουν μόνον οἱ ἀσωτεύσαντες στὸ βίό τους, ὅπως ὁ μπαρμπα-Γιαννιὸς ὁ Ἑρωντας τοῦ διηγήματος «Ὁ Ἑρωτας στὰ χιόνια», ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀμερικάνος τοῦ ὁμώνυμου Χριστουγενιάτικου διηγήματος, ὅπως καὶ ὁ χαμένος στὴν ξένη γῆ υἱὸς τῆς θειᾶ-Ἀχτίτσας, τῆς «Σταχομαζώχτρας», πὺν ὅμως ἐνθυμεῖται καὶ ἀποστέλλει, ἔστω καὶ ἐλάχιστα χρήματα, γιὰ τὶς μέρες τῶν Χριστουγέννων, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀπουσίας καὶ σιωπῆς, εἶναι ὁ μπαρμπα-Διόμας στὴν «Υπηρέτρα», πὺν θαλασσοδέρνεται καὶ θαλασσοπνίγεται, γιὰ νὰ σωθεῖ καὶ νὰ ἐπιστρέψει τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων σῶος καὶ ἀσφαλῆς στὴν οἰκία του. Ἀλλὰ καὶ στὸν τόπο τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι καὶ οἱ ναυαγοὶ τοῦ διηγήματος «Στὸ Χριστὸ στὸ κάστρο», γιὰ νὰ σταθῶ σὲ κάποια ἐλάχιστα παραδείγματα.

Καταφύγιο, λοιπόν, καὶ σκέπη καὶ σωτηρία καὶ θαλπωρὴ καὶ χαρὰ καὶ εὐσπλαχνία καὶ ἀγάπη εἶναι εἰς τὸν αἰῶνα ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ὡς μυστικὸς καὶ ἄκτιστος τόπος, ἀλλὰ καὶ ὡς ναὸς τοῦ Κυρίου. Κι ἀκόμα ὡς ἡ αἰώνια πατρίδα, ὡς ἡ ἀγκάλη, ἐντέλει, τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ καθ'

ἡμᾶς Ὁρθόδοξη Ανατολή, πού μᾶς σκέπει. Κατ' ἀνάλογο τρόπο, ὁ ἀπαστράπτων καὶ λάμπων ναὸς τοῦ Θεοῦ, πού τὴ μέρα τῶν Χριστουγέννων ὑποδέχεται πάντας ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς. Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ τόπος τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀνάπαυσης. Ὁ τόπος τῆς εὐσπλαχνίας.

Μιλώντας γιὰ εὐσπλαχνία, θυμίζω μονάχα ἐκεῖνο τὸ νεότερο, λιτό, καὶ σχεδὸν ἐπιγραμματικὸ ποίημα τοῦ ποιητῆ Τάσου Λειβαδίτη, μὲ τίτλο, «Γέννηση»/«Ὁ ἀδελφὸς Ἰησοῦς», πού ἔρχεται ἀπροσδόκητα στὶς μέρες μας νὰ μᾶς μιλήσει γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ. Ὅπως καὶ ὁ Παπαδιαμάντης:

«Ἐν' ἄλλο βράδυ τὸν ἄκουσα νὰ κλαίει δίπλα. Χτύπησα τὴν πόρτα καὶ μπήκα. Μοῦ 'δειξε πάνω στὸ κομοδίνο ἓνα μικρὸ ξύλινο σταυρὸ. «Εἶδες, μοῦ λέει – γεννήθηκε ἡ εὐσπλαχνία.» Ἔσκυψα τότε τὸ κεφάλι κι ἔκλαψα κι ἐγώ, γιὰτὶ θὰ περνοῦσαν αἰῶνες καὶ αἰῶνες καὶ δὲ θὰ 'χαμε νὰ ποῦμε τίποτα ὠραιότερο ἀπ' αὐτό.»

Αὐτὸς θὰ ἔλεγα πῶς εἶναι ὁ κοινὸς ἄξονας τῶν παπαδιαμαντικῶν διηγημάτων τῶν Χριστουγέννων. Ἀπώλεια τοῦ μυστικοῦ παραδείσου, ἐξορία, ἀσωτεία, διασκορπισμός, πόνος καὶ κοσμικὴ ὀδύνη, ἀπομάκρυνση ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐπιστροφή καὶ σωτηρία, μέσα στὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ. Μέσα στὴ χαρὰ στῆς σάρκωσης τοῦ Λόγου. Μέσα στὸ φῶς τοῦ ἀνατείλαντος Ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης. Τοῦ Γεννηθέντος Θείου Βρέφους.

2. «Ἡ Σταχομαζώχτρα»

Θὰ 'θελα νὰ σταθῶ σὲ κάποια μόνον ἐνδεικτικὰ παπαδιαμαντικὰ διηγήματα τῶν Χριστουγέννων, πού μᾶς ἀποκαλύπτουν αὐτὴ τὴ δυναμικὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στοργῆς καὶ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Κυρίου μας. Ξεκινῶ πρῶτα ἀπὸ τὸ διήγημα «Ἡ Σταχομαζώχτρα» (1889), πού προβάλλει τὰ πάθη καὶ τοὺς καημοὺς τοῦ κόσμου τούτου, τὴν ὀρφάνια, τὴ στέρηση τὴν ἀπόλυτη πενία, τὴν ἀπουσία τοῦ ἀνδρικοῦ πληθυσμοῦ, πού χάνεται στὶς ἀσωτεῖες τοῦ βίου, —ὁ υἱὸς τῆς χήρας Ἀχτίτσας εἶναι ἄφαντος, στὸν ἀλλόκοτο καὶ ἀλλοτριωμένο τόπο τῆς Δύσεως, ὅπως καὶ ὁ γαμπρὸς της, πού ἀσωτεύει, ἐγκαταλείποντας τὰ δύο ὀρφανὰ τέκνα του— ἀλλὰ καὶ τὴ μεταστροφή καὶ τὴν ἔμμεση ἐπιστροφή στοὺς κόλπους τῆς κοινότητος καὶ τῆς πατρίδας καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι καὶ τὸ γράμμα τῆς μεταστροφῆς καὶ ἐπιστροφῆς ἀπευθύνεται —ποῦ ἄλλοῦ;— στὸν ἱερέα. Χρονικὸς, λυτρωτικὸς καὶ σωτηριολογικὸς ὀρίζοντας στὸ διήγημα, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα πού ἀκολουθοῦν, ἢ λαμπροφόρος ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων.

«Μεγάλην ἐξέφρασεν ἔκπληξιν ἠγειτόνισσα τὸ Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 187... τὴν θεια-Αχτίτσα φοροῦσαν καινουργῆ μανδήλαν, καὶ τὸν Γέρο καὶ τὴν Πατρώνα μὲ καθαρὰ ὑποκαμισάκια καὶ μὲ νέα πέδιλα.

Τὰ Χριστούγεννα, μὲ τὰ ὁποῖα εἰσάγεται ὁ ἀφηγηματικὸς χρόνος τοῦ διηγήματος τοῦ Παπαδιαμάντη, εἶναι γεγονὸς χαρμόσυνο καὶ τόπος λαμπερός. Ἔτσι τὸ διήγημα ξεκινᾷ μὲ τὴν κατάστασι τῆς χαρμόσυνης λύτρωσις καὶ σωτηρίας. Ὅσα ἀφηγηματικῶς ἀκολουθοῦν, παραπέμπουν στὴν προτέρα κατάστασι τῆς ἐγκατάλειψις καὶ τῶν παθῶν τοῦ κόσμου τούτου:

«...ἦτο γνωστότατον ὅτι ἡ θεια-Αχτίτσα εἶχεν ἰδεῖ τὴν προῖκα τῆς κόρης τῆς πωλούμενην ἐπὶ δημοπρασίας πρὸς πληρωμὴν τῶν χρεῶν ἀναξίου γαμβροῦ, διότι ἦτο ἔρημος καὶ χήρα καὶ διότι ἀνέτρεφε τὰ δύο ὀρφανὰ ἔγγονά τῆς μετερχομένη ποικίλα ἐπαγγέλματα. Ἦτο (ἂς εἶναι μοναχὴ τῆς!) ἀπ' ἐκείνας ποὺ δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα. Ἠγειτόνισσα τὸ Ζερμπινιώ ὠκτεῖρε τὰς στερήσεις τῆς γραιίας καὶ τῶν δυὸ ὀρφανῶν, ἀλλὰ μήπως ἦτο καὶ αὐτὴ πλουσία, διὰ νὰ ἔλθῃ αὐτοῖς ἀρωγὸς καὶ παρήγορος;

Νά, λοιπόν, ἡ κατάστασι τῆς ἐρημίας, τῆς ὀρφάνιας, τῆς πλήρους σχεδὸν ἐγκατάλειψις, τῆς ἀδυναμίας, γιὰ ὅποιαδήποτε ἀρωγὴ καὶ βοήθεια στὰ κοσμικὰ μέτρα, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἡ ἀσωτεία τοῦ βίου:

«Ὁ τρίτος οἰκτιρῶν τῆς, ὁ σουρτούκης, τὸ χαμένο κορμί, ἐξενιτεύθη, καὶ εὐρίσκετο, ἔλεγαν, εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πέτρα ἔρριξε πίσω του. Μήπως τὸν εἶδε; Μήπως τὸν ἤκουσεν;... Ἡ κόρη τῆς ἀπέθανεν εἰς τὸν δεύτερον τοκετόν, ἀφεῖσα αὐτῇ τὰ δύο ὀρφανὰ κληρονομίαν. Ὁ πατεριασμένος τους ἐζοῦσε ἀκόμα (ποὺ νὰ φτάσουν τὰ μαντᾶτα του, ὥρα τὴν ὥρα!), μὰ τί νοικοκύρης, τὸ πρόκοψεν ἀλήθεια! Χαρτοπαίχτης, μέθυσος καὶ <μὲ> ἄλλας ἀρετὰς ἀκόμη.»

Εἶμαστε στὸν τόπο τοῦ κακοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ὀργὴ καὶ τὸ παράπονο. Κι ἡ ἀνακλώμενη κακία τῶν ψυχῶν. Στὴν ἀντίπερα, πλέον, ὄχθη, εἶναι τὸ ἀγαθοποιὸ στοιχεῖο: «Εὐτυχῆς οἰμακαρίτης, οἰμακαρῆ-Μιχαλῖος, ὅστις προηγῆθη εἰς τὸν τάφον τῆς συμβίας Ἀχτίτσας, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὰ δεινὰ τὰ ἐπικείμενα αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἦτο καλῆς ψυχῆς, ἂς εἶχε ζωὴ! ὁ συχωρεμένος.»

Θυμίζω πῶς τὸ βάρος τοῦ κόσμου τούτου, καθὼς καὶ τῶν παθῶν του, τὸ ἀναλαμβάνει, σχεδὸν πάντοτε στὸν Παπαδιαμάντη, τὸ γυναικεῖο στοιχεῖο.

Ποῦ φορτώνεται σταυρικῶς τὰ δεινὰ τοῦ κόσμου τούτου. Αὐτὰ στοῦ εἰσαγωγικὸ μέρος. Γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἡ μεταστροφή καὶ ἡ ἐπιστροφή. Τὸ μήνυμα ἀπὸ τὸ χαμένο της παιδί. Ἐνα ἐπιστολικὸ κείμενο ποῦ ἀποστέλλεται, στὸν ἱερέα. Στὴν Ἐκκλησία. Διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς κοινότητος ζωῆς καὶ ἐλπίδος, διαβιβάζεται ἢ δίδεται τὸ μήνυμα τῆς ὅποιας χαρᾶς:

«Τὸ πρωῖ, μετὰ τὴν λειτουργίαν (ἦτο ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων) ὁ παπα-Δημήτρης, ὁ ἐνορίτης της, ἐπαρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὴν θύραν τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου:

—Καλῶς τὰ ἴδεις, τῆς εἶπε μειδιῶν [...] Εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν πόνον σου καὶ σοῦ στέλλει μικρὰν βοήθειαν, εἶπεν ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς. Ὁ γυιὸς σου σου γράφει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν...

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλε τὰ γυαλιὰ του καὶ εδοκίμασε ν' ἀναγνώσῃ:

— Εἶναι κακογραμμένα, ἐπανέλαβε, κ' ἐγὼ δυσκολεύομαι νὰ διαβάσω αὐτὲς τίς τζιφρες ποῦ ἔβγαλαν τώρα, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσω νὰ βγάλω νόημα.

Καὶ ἤρχισε μετὰ δυσκολίας, καὶ σκοντάπτων συχνά, ν' ἀναγνώσῃ:

«Παπα-Δημήτρη, τὸ χέρι σου φιλῶ. Πρῶτον ἐρωτῶ διὰ τὸ αἴσιον, κ.τ.λ., κ.τ.λ. Ἐγὼ λείπω πολλὰ χρόνια καὶ δὲν ἤξεύρω αὐτοῦ τί γίνονται, οὔτε ἂν ζοῦν ἢ ἀπέθαναν. Εἶμαι εἰς μακρινὸν μέρος, πολὺ βαθιὰ εἰς τὸν Παναμᾶ, καὶ δὲν ἔχω καμμίαν συγκοινωνίαν μὲ ἄλλους πατριῶτες ποῦ εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρὸ τριῶν χρόνων ἐντάμωσα τὸν (δεῖνα) καὶ τὸν (δεῖνα), ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔλειπαν χρόνους πολλούς, καὶ δὲν ἤξευραν τί γίνεται εἰς τὸ σπίτι μας.

»Ἐὰν ζῆ ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα μου, εἶπέ τους νὰ μὲ συγχωρήσουν, διότι διὰ καλὸ πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἰς κακὸ πολλές φορές βγαίνει. Ἐγὼ ἀρρώστησα δυὸ φορές ἀπὸ κακὰς ἀσθένειες τοῦτόπου ἐδῶ, καὶ ἔκαμα πολὺν καιρὸν εἰς τὰ σπιτάλια. Τὰ ὅτι εἶχα καὶ δὲν εἶχα ἐπῆγαν εἰς τὴν ἀσθένειαν καὶ μόλις ἐγλύτωσα τὴν ζωὴν μου. Εἶχα ὑπανδρευθεῖν πρὸ δέκα χρόνων, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλὰ τώρα εἶμαι ἀπόκληρος, καὶ ἄλλο καλύτερον δὲν ζητῶ παρά τὸ νὰ πιάσω ὀλίγα χρήματα νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα, ἂν προφθάσω τοὺς γονεῖς μου νὰ μ' εὐλογήσουν. Καὶ νὰ μὴν ἔχουν παράπονο εἰς ἐμέ, διότι ἔτσι θέλει ὁ Θεός, καὶ δὲν ἠμποροῦμε νὰ πᾶμε κόντρα. Καὶ νὰ μὴ βαρυνγοῦν, διότι ἂν δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ, δὲν ἠμπορεῖ ἄνθρωπος νὰ προκόψῃ.

»Σου δέλω ἐδῶ ἔσω κλείστως ἕνα συνάλλαγμα ἐπ' ὀνόματί σου, νὰ ὑπογράψῃς ἡ ἀγιωσύνη σου, καὶ νὰ φροντίσουν νὰ τὸ ἐξαργυρώσουν ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα ἂν ζοῦν. Καὶ ἂν, ὁ μὴ γένοιτο, εἶναι ἀποθαμμένοι, νὰ τὸ ἐξαργυρώσῃς ἢ ἀγιωσύνη σου, νὰ δώσῃς εἰς κανένα ἀδελφόν μου, ἂν εἶναι αὐτοῦ, ἢ εἰς κανέν

άνιψι μου καὶ εἰς ἄλλα πτωχά. Καὶ νὰ κρατήσης καὶ ἡάγιωσύνη σου, ἐὰν οἴγονεις μου εἶναι ἀποθαμένοι, ἐν μέρος τουῦποσουἄντουδιὰ τὰ σαρανταλείουργα...» [...]

Τὸ διήγημα ὀλοκληρώνεται καὶ κλείνει ὅπως ξεκίνησε. Μὲ τὴν χαρμόσυνη σωτηριολογικὴ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Τελικῶς, μαζὶ μὲ τὴν θεια-Ἀχτίτσα καὶ τὰ ὀρφανὰ, σώζεται καὶ ὁ ἐξόριστος υἱός, ποὺ διανοίγει καὶ ἐτοιμάζει τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστροφῆς του. Τὴν ὁδὸ τῆς σωτηρίας του:

«Καὶ ἰδοὺ διατὶ ἠπτωχὴ γραῖα ἐφόρει τῇ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων καινουργῆ "ἄδολην" μανδήλαν, τὰ δὲ δύο ὀρφανὰ εἶχον καθαρὰ ὑποκαμισάκια διὰ τὰ ἰσχνα μέλη των καὶ θερμὴν ὑπόδεσιν διὰ τοὺς παγωμένους πόδας των.»

3. «Ὁ Ἀμερικάνος»

Κατ' ἀνάλογο τρόπο ὁ Ἀμερικάνος στὸ ὁμώνυμο διήγημα (1891), ἐξόριστος καὶ αὐτὸς στὸν ἄξενο, στὸν ἐχθρικὸ τόπο τῆς Δύσεως, ἐπιστρέφει τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων στοὺς μητρικοὺς κόλπους, γυρίζει στὸ νησί τῆς Σκιάθου, ἐπιζητώντας τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴ χάρη καὶ τὴν εὐδαιμονία καὶ τὴ θαλπωρὴ, ποὺ στερήθηκε, ζώντας, ἐπὶ ἔτη πολλά, στὴν κατάσταση τῆς ἐρημίας. Στὴν ξενιτεία τῆς ψυχῆς. Ἔτσι:

«Ὅταν οἱ γείτονες τῆς θεια-Κυρατσῶς τῆς Μιχάλαινας ἐξύπνησαν μετὰ τὰ μεσάνυχτα διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας οἱ κώδωνες ἐκλάγγαζον θορυβωδῶς, πόσον ἐξεπλάγησαν ἰδόντες τὴν οἰκίαν τῆς πτωχῆς χήρας, ἐκεῖ ὅπου δὲν ἐδέχοντο τὰ παιδιά νὰ τραγουδήσουν τὰ Χριστούγεννα ἀλλὰ τὰ ἀπέπεμπον μὲ τὰς φράσεις, «δὲν ἔχουμε κανένα», καὶ «τί θὰ τραγουδήσετε ἀπὸ μας;», κατάφωτον, μὲ ὅλα τὰ παραθυρόφυλλα ἀνοικτά, μὲ τὰς ὑέλους ἀστραπτούσας, μὲ τὴν θύραν συχνὰ ἀνοιγοκλειομένην, μὲ δύο φανάρια ἀνηρτημένα εἰς τὸν ἐξώστην, μὲ ἐλαφρῶς διερχομένας σκιάς, μὲ χαρμοσύνους φωνὰς καὶ θορύβους. Τί τρέχει; Τί συμβαίνει; Δὲν ἤρρησαν νὰ πληροφορηθῶσιν. Ὅσοι δὲν τὸ ἔμαθαν εἰς τὴν γειτονίαν, τὸ ἔμαθαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ὅσοι δὲν ὑπῆγαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς ἐπανελθόντας οἴκαδε τὴν αὐγὴν, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς θείας λειτουργίας.

Ὁ ξενιτευμένος γαμβρός, ὁ ἀπὸ εἰκοσαετίας ἀπών, ὁ ἀπὸ δεκαετίας μὴ ἐπιστείλας, ὁ ἀπὸ δεκαετίας μὴ ἀφήσας ποὺ ἴχνη, ὁ μὴ συναντήσας ποὺ πατριώτην, ὁ μὴ ὀμιλήσας ἀπὸ δεκαπενταετίας ἑλληνιστί, εἶχε γυρίσει πολλὰ μέρη εἰς τὸν Νέον Κόσμον, εἶχεν ἐργασθῆ ὡς ὑπεργολάβος εἰς μεταλλεῖα καὶ ὡς ἐπιστάτης εἰς φυτείας, κ' ἐπανῆλθε μὲ χιλιάδας τινὰς ταλλήρων εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του, ὅπου ἐπανεῦρεν ἠλικιωθεῖσαν, ἀλλ' ἀκμαίαν ἀκόμη,

τὴν πιστὴν τοῦ μνηστήν.»

Καὶ πάλιν ἡ ἐξορία τῆς Δύσεως, ὁ τόπος τοῦ «Μαμωνᾶ», ἡ ματαία ἀναζήτησις τῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν, τοῦ ὑλικοῦ πλούτου, ἡ ἀλλοτριώσις, ἡ ἀποξένωσις, ἡ μοναξιά, ἡ θλίψις, ἡ ἀπελπισία, ὁ μαρasmus τῆς ψυχῆς. Μιὰ ἀνάλογη πορεία μὲ αὐτὴν τοῦ χαμένου υἱοῦ τῆς θεῖα-Ἀχτίσας στὴ «Σταχομαζωχτρα» ἔχουμε καὶ ἐδῶ. Ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὸν μπάρμπα-Γιάννη τὸν Ἑρωῶντα στὸ διήγημα «Ὁ Ἑρωῶντα στὰ χιόνια» (1896), ναυαγὸ καὶ αὐτὸ τοῦ βίου, πού «ἄσπρισε ὅλος, κ' ἐκοιμήθη ὑπὸ τὴν χιόνα, διὰ νὰ μὴ παρασταθῇ γυμνὸς καὶ τετραχηλισμένος, αὐτὸς καὶ ἡ ζωὴ του καὶ αἱ πράξεις του, ἐνώπιον τοῦ Κριτοῦ, τοῦ Παλαιοῦ Ἡμερῶν, τοῦ Τρισαγίου.» Ἔτσι καὶ ὁ Ἀμερικάνος, ὁ ἐξόριστος στὴν οὐσία ὀρθόδοξος Χριστιανός, ἐπιστρέφει γιὰ νὰ σωθεῖ καὶ ὁ ἴδιος καὶ νὰ δώσει χαρὰ στὴν καρτερικὴ μνηστή του. Στέκομαι ἰδιαίτερος σ' αὐτὴ τὴ διάστασι τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας, πού διαπερνᾷ τὸ διήγημα. Καὶ πάλι τὸ γυναικεῖο στοιχεῖο πού διασώζει μυστικῶς τὴν ζωὴ.

Καὶ πάλι τὸ φῶς τὸ ἑορταστικό, πού ἐνθυμίζει τὸν οἶκο τοῦ πατρός, μὲ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ, στὴν ἀντίστοιχη παραβολή. Ἔτσι καὶ ἡ οἰκία τῆς ἔρημης καὶ μαραμμένης καὶ μαραζωμένης μνηστής, πού ζεῖ μὲ τὴν χαροκαμένη χήρα μητέρα της, προβάλλει μὲ τὴν ἐπιστροφή τοῦ μνηστήρος ἐξ Ἀμερικῆς, «κατάφωτος, μὲ ὅλα τὰ παραθυρόφυλλα ἀνοικτά, μὲ τὰς ὑέλους ἀστραπτούσας, μὲ τὴν θύραν συχνὰ ἀνοιγοκλειομένην, μὲ δύο φανάρια ἀνηρητημένα εἰς τὸν ἐξώστην, μὲ ἐλαφρῶς διερχομένας σκιάς, μὲ χαρμοσύνους φωνὰς καὶ θορύβους.»

4. «Υπηρέτρα»

Κατ' ἀνάλογο τρόπο εἰσέρχεται τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων στὰ ἀφηγηματικὰ τοπία καὶ ὁ μπάρμπα-Διόμας, στὸ διήγημα «Υπηρέτρα» (1888), πού παλεύει μὲ τὰ κύματα, καὶ μέλπει μοναχικῶς ἐκεῖνο τὸ θλιβερὸν ἄσμα πού μᾶς μιᾶ γιὰ τὰ βάσανα τοῦ κόσμου, μέσα ἀπὸ τὴν ἐπωδὴ: «Βασανισμένο μου κορμὶ τυραγνισμένα νειᾶτα», πού χάνεται καὶ παλεύει μὲ τὰ κύματα, πού ναυαγεῖ γιὰ νὰ ἐπιστρέψει σῶος στὸ σπίτι του. Νὰ καὶ πάλιν ἡ σωτηρία τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων.

«Τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους... ἡ δεκαοκταετίας κόρη, τὸ Ουρανώ τὸ Διόμικο, μελαγχροινὴ νοστιμούλα, ἐκλείσθη εἰς τὴν οἰκίαν της ἐνωρίς, διότι ἦτο μόνη.

Ὁ πατὴρ της, ὁ ἀτυχῆς μπάρμπα-Διόμας, ἀρχαῖος ἐμποροπλοίαρχος

πτωχεύσας, ὅστις κατήντησε νὰ γίνῃ πορθμεύς εἰς τὸ γήρας του, εἶχεν ἐπιβῆ τῆς λέμβου του, περὶ μεσημβρίαν, ὅπως πλεύσῃ εἰς τὴν νῆσον Τσουγκριάν, τρία μίλια ἀπέχουσαν, καὶ διαπορθμεύσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πολίχνην ἑορτασίμους τινὰς προμηθείας. Ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἐπανήρχετο πρὸς ἑσπέραν, ἀλλ' ἐνύκτωσε καὶ ἀκόμῃ δὲν ἐφάνη.

Ἡ νέα ἦτο ὀρφανὴ ἐκ μητρὸς. Ἡ μόνη πρὸς μητρὸς θεία της, ἣτις τῆς ἐκράτει ἄλλοτε συντροφίαν, διότι αἱ οἰκίαι των ἐχωρίζοντο δι' ἑνὸς τοίχου, ἐμάλωσε καὶ αὐτὴ μαζύ της διὰ δύο στρέμματα ἀγροῦ, καὶ δὲν ὠμιλοῦντο πλέον. Ἡ νεανίς ἐκάθισε πλησίον τοῦ πυρὸς, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνάψει εἰς τὴν ἐστίαν, περιμένουσα τὸν πατέρα της, καὶ ἐκράτει τὸ οὖς τεταμένον εἰς πάντα θόρυβον, εἰς τα φαιδρά ἀσματα τῶν παιδῶν τῆς ὁδοῦ, ἀνυπόμονος καὶ ἀνησυχουῖσα πότε ὁ πατὴρ της νὰ ἔλθῃ.

Αἱ ὠραι παρήρχοντο καὶ ὁ πτωχὸς γέρων δὲν ἐφαίνετο. Τὸ Οὐρανώ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ μὴ κατακλιθῆ, ἀλλ' ἔμεινεν οὕτως ἡμικλιντος πλησίον τῆς ἐστίας.

Παρήλθε τὸ μεσονύκτιον καὶ ἤρχισαν ν' ἀντηχῶσιν οἱ κῶδωνες τῶν ναῶν, καλοῦντες τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὴν εὐφρόσυνον τῆς ἑορτῆς ἀκολουθίαν. Ἡ καρδιά τῆς νέας ἐκόπηκε μέσα της.

— Πέρασαν τὰ μεσάνυχτα, εἶπε, κί' ὁ πατέρας μου!.. [...]

Καὶ πάλιν ἐδῶ ὁ ἄξονας τῆς ὀρφάνιας, τῆς ἐρημίας, τῆς πενίας, τὰ ἀνθρώπινα πάθη, οἱ μικρότητες, ἡ θλίψη τοῦ βίου: «ἐμάλωσε καὶ αὐτὴ μαζύ της διὰ δύο στρέμματα ἀγροῦ, καὶ δὲν ὠμιλοῦντο πλέον.» Αὐτὸ εἰσπράττει ἡ Οὐρανώ, ἡ ὁποία «ἐκλείσθη εἰς τὴν οἰκίαν της ἐνωρίς, διότι ἦτο μόνη.» Κι ἀκόμα ἡ ἀναφορὰ, σ' αὐτὸ τὸ εἰσαγωγικὸ μέρος τοῦ διηγήματος, στὴν ἐπερχομένη ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων: «Τὴν ἑσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους...»

Παράλληλα, ὁ πατέρας τῆς Οὐρανώ, ὁ μπαρμπα-Διόμας, διαπερνᾷ τὰ ἀφηγηματικὰ τοπία μονολογώντας, ἐν ἀπελπισίᾳ.

«Ἐνίστε, ἐλλείψει ὀμιλητοῦ, διηγεῖτο τὰ παράπονά του εἰς τοὺς ἀνέμους καὶ εἰς τὰ κύματα... Καὶ παύων νὰ μονολογῆ, ἤρχιζε νὰ τραγωδῆ διὰ τῆς τραχείας καὶ μονοτόνου φωνῆς του: Βασανισμένο μου κορμί, τυραγνισμένα νιάτα!... καὶ δὲν ἔλεγεν ἄλλον στίχον [...] Αὐτὰ μᾶς λέει ὁ Παπαδιαμάντης.

Στὸ διήγημα εἶναι καὶ πάλιν τὸ ναυάγιον τοῦ βίου. Ὁ ἴδιος ὁ μπαρμπα-

Διόμας, τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, ναυαγεῖ, βυθίζεται στὰ κύματα, γιὰ νὰ τὸν περισυλλέξει στὸ τέλος ἓνα διερχόμενο πλοῖο. Ὅλη αὐτὴ τὴν δοκιμασία καὶ τὰ πάθη τοῦ βίου, τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ἀγωνία θὰ τὴ διαδεχθεῖ ἡ σωτηρία. Στὴν ἔξοδο τοῦ διηγήματος προβάλλει πλέον ἡ λύτρωση τῶν δεινῶν. Ξημερώνει πιά ἡ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Νὰ καὶ πάλιν ἡ ἐπιστροφή καὶ ἡ ἀναγωγή στοὺς στοργικοὺς κόλπους τοῦ Χριστοῦ, ἀκριβῶς τὴν ἡμέρα τῆς Γεννήσεώς Του:

«Υπέφωσκεν ἤδη ἡ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, καὶ ἡ θεία εἰς μάτην προσεπάθει νὰ παρηγορήσῃ τὴν σφαδάζουσαν ὑπὸ ἄλγους Οὐρανιώ.

Ἀλλ' ἡ σύζυγος τοῦ Νταραδήμου ἐλθοῦσα τότε, ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ μπαρμπα-Διόμας ἐναυάγησε μὲν, ἀλλ' ἐσώθη, καὶ ὅτι ἔφθασεν ὑγιής.

Ὁ Ἀργυράκης καὶ ἄλλοι τινὲς ἀγρόται εἶχον ἴδει, φαίνεται, μακρόθεν τὴν ἀνατροπὴν τῆς λέμβου, καὶ ἐντεῦθεν διεδόθη ὅτι ὁ γέρων ἐπνίγη. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνύκτωσε, δὲν εἶδον καὶ τὸ σωστικόν καὶ οἰνοφόρον τρεχαντήριον.

Ὁ μπαρμπα-Διόμας, ἐλθὼν μετ' ὀλίγον καὶ ὁ ἴδιος, ἐνηγκαλίσθη τὴν κόρην του. Ὡ, πενιχρά, ἀλλ' ὑπερτάτη εὐτυχία τοῦ πτωχοῦ!

Τὸ Οὐρανιώ ἔχυνεν ἀκόμη δάκρυα, ἀλλὰ δάκρυα χαρᾶς. Ὁ πατήρ της δὲν τῆς εἶχε φέρεи οὔτε ἀυγά, οὔτε μυζήθρες οὔτε ὄρνιθες, ἀλλὰ τῆς ἔφερε το σκληραγωγημένον καὶ θαλασσόδαρτον ἄτομόν του καὶ τὰς δύο στιβαρὰς καὶ χελωνοδέρμους χεῖρας του, δι' ὧν ἠδύνατο ἀκόμη ἐπὶ τινα ἔτη νὰ ἐργάζεται δι' ἑαυτὸν καὶ δι' αὐτήν.»

Ἔτσι, λοιπόν, συναντώμεθα καὶ πάλιν μὲ τὴν χαρμόσυνη ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων καὶ μὲ τὸν Χριστό, πὺ μᾶς σκέπει καὶ μᾶς προστατεύει καὶ μᾶς διασώζει. Νά λοιπόν ἡ εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ κι ἡ σκέπη καὶ ἡ προστασία Του!

5. «Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο»

Στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, καταφεύγουν καὶ οἱ ναυαγοὶ τοῦ διηγήματος «Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο» (1892). Κατ' ἀνάλογο τρόπο, βρεγμένοι καὶ παγωμένοι, εἰσέρχονται ἐνωρίτερον, στὴ σκέπη τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ὁ παπα-Φραγκούλης καὶ ἡ συνοδεία του:

«Ὁ ναὸς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἦτο ἡ παλαιὰ μητρόπολις τοῦ φρουρίου. Ὁ ναῖσκος, πρὸ ἑκατονταετηρίδων κτισθεὶς, ἴστατο ἀκόμη εὐπρεπῆς καὶ ὄχι

ἐφθαρμένους. Ὁ παπὰ - Φραγκούλης καὶ ἡ συνοδία του φθάσαντες εἰσῆλθον τέλος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ καρδία των ἠσθάνθη θάλλπος καὶ γλυκύτητα ἄφατον. Ὁ ἱερεὺς ἐψιθύρισε μετ' ἑνδομύχου συγκινήσεως τὸ «Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν Οἶκόν Σου» κ' ἡ θειὰ τὸ Μαλαμῶ, ἀφοῦ ἤλλαξε τὴν φ'στάνα της τὴν βρεγμένην καὶ ἐφόρεσεν ἄλλην στεγνήν, καὶ τὸ γ'νάκι της τὸ καλό, τὰ ὁποῖα εὐτυχῶς εἶχεν εἰς ἀβασταγὴν καλῶς φυλαγμένα ὑπὸ τὴν πρῶραν τῆς βάρκας, ἔδεσε μέγα σάρωθρον ἐκ στοιβῶν καὶ χαμοκλάδων καὶ ἤρχισε νὰ σαρώνῃ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, ἐνῶ αἱ γυναῖκες αἱ ἄλλαι ἤναπταν ἐπιμελῶς τὰ κανδήλια, καὶ ἤναψαν μέγα πλῆθος κηρίων εἰς δύο μανουάλια, καὶ παρεσκεύασαν μεγάλην πυράν, μὲ ξηρὰ ξύλα καὶ κλάδους εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ, ὅπου ἐσχηματίζετο μακρὸν στένωμα παράλληλον τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου, κλειόμενον ὑπὸ σωζόμενον ὀρθοῦ τοιχίου γείτονος οἰκοδομηῆς, κ' ἐγέμισαν ἄνθρακας τὸ μέγα πύραυνον, τὸ σωζόμενον ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος, κ' ἔθεσαν τὸ πύραυνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ρίψασαι ἄφθονον λίβανον εἰς τοὺς ἄνθρακας. Καὶ «ὡσφράνθη Κύριος ὁ Θεὸς ὁσμὴν εὐωδίας».

Ἐλαμψε δὲ τότε ὁ ναὸς ὅλος, καὶ ἤστραψεν ἐπάνω εἰς τὸν θόλον ὁ Παντοκράτωρ μὲ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιβλητικὴν μορφήν, καὶ ἠκτινοβόλησε τὸ ἐπίχρυσον καὶ λεπτορρηγμένον μὲ μυρίας γλυφὰς τέμπλον, μὲ τὰς περικαλλεῖς τῆς ἀρίστης βυζαντινῆς τέχνης εἰκόνας του, μὲ τὴν μεγάλην εἰκόνα τῆς Γεννήσεως, ὅπου «Παρθένος καθέζεται τὰ Χερουβείμ μιμουμένη», ὅπου θεσπεσίως μαρμαίρουσιν αἱ μορφαὶ τοῦ Θείου Βρέφους καὶ τῆς Αμώμου Λεχοῦς, ὅπου ζωντανὰ παρίστανται αἱ ὄψεις τῶν Ἀγγέλων, τῶν μάγων καὶ τῶν ποιμένων, ὅπου νομίζει τις ὅτι στίλβει ὁ χρυσός, εὐωδιάζει ὁ λίβανος καὶ βαλσαμώνει ἡ σμύρνα, καὶ ὅπου, ὡς ἐὰν ἡ γραφικὴ ἐλάλει, φαντάζεται τις, ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὅτι ἀκούει τὸ «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ!»[...]

Ὅταν ἐφθασαν εἰς τὸ Κάστρον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, τόσον θάλλπος ἐθώπευσε τὴν ψυχὴν των, ὥστε, ἂν καὶ ἦσαν κατάκοποι, καὶ ἂν καὶ ἐνύσταζόν τινες αὐτῶν, ἠσθάνθησαν τόσον τὴν χαρὰν τοῦ νὰ ζῶσι καὶ τοῦ νὰ ἔχῃσι φθάσει αἰσίως εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας των, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, ὥστε τοὺς ἔφυγε πᾶσα νύστα καὶ πᾶσα κόπωση [...] Καὶ εἶτα ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, καὶ ἐψάλη ἡ λιτὴ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἑορτῆς, μεθ' ὃ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἤρχισε τὰς ἀναγνώσεις καὶ ὅσοι ἦσαν νυσταγμένοι ἀπεκοιμήθησαν σιγὰ εἰς τὰ στασιδιά των, βανκαλιζόμενοι ἀπὸ τὴν ἔρρινον καὶ μονότονον ἀπαγγελίαν τοῦ κύρ Ἀλεξανδρῆ. Ὁ ἀγαθὸς γέρων ἦτο ἐκ τοῦ ἀμιμήτου ἐκείνου τύπου τῶν ψαλτῶν, ὧν τὸ γένος ἐξέλιπεν δυστυχῶς σήμερον. Ἐψαλλε κακῶς μὲν, ἀλλ' εὐλαβῶς καὶ μετ' αἰσθήματος [...]

Ἀλλ' ὅτε ὁ ἱερεὺς ἐξελθὼν ἔψαλλε τὸ «Δεῦτε, ἴδωμεν πιστοί, ποῦ ἐγεννήθη ὁ

Χριστός», τότε αἱ μορφαί τῶν Ἁγίων ἐφάνησαν ὡς νὰ εφαιδρύνθησαν εἰς τοὺς τοίχους· «ἀκολουθήσωμεν λοιπόν ἐνθα ὀδεύει ὁ ἀστήρ», καὶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἐνθουσιῶν ἔλαβε τὴν ὑψηλὴν καλάμη καὶ ἔσεισε τὸν πολυέλαιον μὲ τὰς λαμπάδας ὅλας ἀνημμένας· «Ἄγγελοι ὑμνοῦσιν ἀκαταπαύστως ἐκεῖ», κ' ἐσεισθη ὁ ναός ὅλος ἀπὸ τὴν βροντώδη φωνὴν τοῦ παπα – Φραγκούλη, μετὰ πάθους ψάλλοντος: «Δόξα ἐν Ὑψίστοις, λέγοντες, τῷ σήμερον ἐν σπηλαίῳ τεχθέντι»· καὶ οἱ Ἄγγελοι οἱ ζωγραφιστοί, οἱ περικυκλοῦντες τὸν Παντοκράτορα ἄνω εἰς τὸν θόλον, ἔτειναν τὸ οὖς ἀναγνωρίσαντες οἰκειῶν αὐτοῖς τὸν ὕμνον. Καὶ εἶτα ὁ ἱερεὺς ἐπῆρε καιρόν, καὶ ἤρχισε νὰ προσφέρῃ τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως.»

Καταφύγιο καὶ σκέπη καὶ χαρὰ ὁ ναός, πὺ λαμπροφορεῖ τὴν ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως. Αὐτὸ μᾶς ὑποδεικνύει μὲ τὴν ἔξοδό του τὸ διήγημα «Στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο.» Ἔτσι μᾶς ὑποδέχεται, ὡς ναυαγούς τοῦ κόσμου τούτου, ταλαιπωρημένους καὶ ἀγωνιοῦντες. Ἔτσι, κοντὰ στὸν Χριστό, στὴ θαλπωρὴ καὶ τὴ χαρὰ καὶ τὸ φῶς τῆς Γεννήσεως Του, ἡ καρδιά ὅλων ἡμῶν αἰσθάνεται «θάλπος καὶ γλυκύτητα ἄφατον.

6. Επιλογικά

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, μὲ τὰ χριστουγεννιάτικα διηγήματά του, μᾶς ὀδηγεῖ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Χριστοῦ. Γιὰ νὰ εἰσέλθομε ὅλοι στὸν τόπο φωτός, στὸν τόπο τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς χάριτος, ἀφήνοντας ὀπίσω ὅλα τὰ ναυάγια τοῦ βίου μας κι ὅλα τὰ δεινὰ τοῦ ματαιίου τούτου κόσμου, τὶς ἁμαρτίες καὶ τὰ πάθη μας, μετανοοῦντες. Εὐρίσκοντας, δηλαδή, ξανὰ τὸν Θεό μας.

Αὐτὸς εἶναι ἐντέλει ὁ κοινὸς ἄξονας τῆς θεολογίας τῶν χριστουγεννιάτικων διηγημάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη. Ἕνας ἄξονας μιᾶς λανθάνουσας καὶ ὑπόγειας, θὰ λέγαμε, «ὑπαρξιακῆς διαλεκτικῆς», καθὼς τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν τόπο τῆς παραδείσιας κοιτίδος, τῆς πατρίδος, τῆς οἰκίας ἢ τῆς οἰκογένειας, ἀπὸ τοὺς κόλπους, δηλαδή, τοῦ Θεοῦ Πατρός, ἀκολουθεῖ ἢ ματαιίωση τοῦ βίου, ἢ ἐξορία, ἢ ἐγκατάλειψη, ἢ τρικυμία καὶ τὸ ναυάγιο, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἢ μεταστροφή καὶ ἀντιστροφή, ἢ ἐπιστροφή στοὺς κόλπους, στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Χριστοῦ. Σημεῖο ἀναφορᾶς ἢ Γέννηση τοῦ Κυρίου, τὸ μεῖζον γεγονός τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στοργῆς Του. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ναοὶ φεγγοβολοῦν καὶ ἀπαστράπτουν καὶ μᾶς περικλείουν στὴ θαλπωρὴ καὶ τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἀσφάλειά τους, ὅπως μᾶς ἐνθυμίζει ἢ ἐπιλύχνιος εὐχαριστία τοῦ ἔσπερινου μὲ τὸ «Φῶς ἰλαρόν»:

«Φῶς ἰλαρόν ἀγίας δόξης ἀθανάτου Πατρός, οὐρανίου ἀγίου μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ· ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν ἰδόντες φῶς ἔσπερινὸν ὕμνοῦμεν Πατέρα

*Υἰὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα Θεόν· ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς
αἰσίοις, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδούς· διὸ ὁ κόσμος σε δοξάζει.»*

ΝΙΚΟΣ ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ

16 Δεκεμβρίου 2013